

Älykäs luova hullu

Musiikkitaiteilijan mielen monet ulottuvuudet

Kirjallinen työ

Pianon, harmonikan, kitaran ja kanteleen aineryhmä

Taideyliopiston Sibelius-Akatemia

Syksy 2015

Hilkka Piipponen

SIBELIUS-AKATEMIA

Tiivistelmä

Kirjallinen työ

Työn nimi Älykäs luova hullu: musiikkitaiteilijan mielen monet ulottuvuudet	Sivumäärä 28
Tekijä(t) Hilkka Piipponen	Lukukausi Syksy 2015
Koulutusohjelma Piano, harmonikka, kitara ja kantele	Suuntautumisvaihtoehto
Osasto Klassisen musiikin osasto	
Tiivistelmä <p>Tässä Tiedonhaku ja kirjallinen ilmaisu -kurssin kirjallisessa työssä käsiteltiin yleistä mielikuvaa ns. luovista hulluista. Useat luovat taiteilijat ovat kärsineet mielenterveyden ongelmista, joten tutkijat ovat etsineet syy-seuraussuhdetta psyykkisille ongelmille ja luovuudelle. Mielenkiintoisen lisän ”luovan hullun” yhtälöön muusikoiden kohdalla tuo korkea älykkyys, jota ammattimuusikot ovat osoittaneet muun muassa älykkyystesteissä.</p> <p>Kirjallisessa työssä pohdittiin, kuinka älykkyys, luovuus ja psyykkiset ongelmat kietoutuvat toisiinsa musiikkitaiteilijan mielessä. Siinä luotiin myös katsaus musiikin itseisarvoisiin psyykkisiin vaikutuksiin, joita hyödynnetään muun muassa musiikkiterapiassa. Tutkielman tekstityypiksi valikoitui pohdiskelleva esse, joka pohjautuu alan lähdekirjallisuuteen.</p> <p>Tutkielmassa päädyttiin siihen, että ajatus muusikoista psyykkisesti epävakaina taiteilijoina on ennen kaikkea stereotyyppinen, sillä muusikoista valtaosa on psyykkisesti terveitä eikä psyykkisten ongelmien ole havaittu vaikuttavan luovaan työhön positiivisesti. Sen sijaan musiikilla on myönteisiä vaikutuksia mielenterveyteen. Älykkyys puolestaan mahdollisesti liittyy luovuuteen oletettua läheisemmin.</p>	
Hakusanat Musiikki, älykkyys, luovuus, mielenterveyden ongelmat, musiikkiterapia	
Muita tietoja	

“Parhaat tiedemiehet ovat myös artisteja” -Albert Einstein

Sisällys

1	Johdanto	4
2	Musiikkitaiteilijat ja älykkyys	5
2.1	Historian älykkäät musiikkitaiteilijat	5
2.2	Älykkyuden määritelmä	6
2.3	Luovuus ja älykkyys.....	8
2.4	Nykypäivän ammattimuusikot ja älykkyys	9
3	Luovuus ja psyykkiset sairaudet	11
3.1	Tunnettuja mielisairaita muusikoita	11
3.2	”Luovan hullun” myytti	12
3.3	Sytä taiteilijoiden mielenterveyden ongelmille.....	13
3.4	Luovuus – terve prosessi	14
4	Musiikin vaikutukset järkeen ja mieleen	16
5	Ihmisaivojen hämmästyttäviä ulottuvuuksia	18
6	Yhteenveto	19

Lähdeluettelo

1 Johdanto

”Luova hullu” on perinteisesti käytetty nimike taiteilijasta, jota leimaa jonkinasteinen eksentrisyys. Hulluudella ei välttämättä aina viitata konkreettisiin mielenterveyden häiriöihin, vaan usein kyse on taiteilijan omalaatuisesta persoonallisuudesta. Epätavallinen, uusi taideteos saattaa ulkopuolisen silmiin näyttää käsittämättömältä, ja sen luoja, kuten Leonardo da Vinci, ”aivan hullulta”. Jotkut suuret lahjakkuudet ovat kekseliään luonteen lisäksi osoittaneet merkkejä myös mielisairauksista. Tutkimuksissa on havaittu, että luovat taiteilijat kärsivät psyykkisistä ongelmista muita enemmän (Andreasen 1987; Post 1994). Herääkin kysymys siitä, onko luovuudella ja mielen sairauksilla joitain perustavanlaatuisia kytköksiä toisiinsa.

Säveltäjien ja säveltaiteilijoiden kohdalla mielenkiintoisen lisän luovan hullun yhtälöön tuo korkea älykkyys, jota ammattimuusikot ovat osoittaneet niin historian havaintoesimerkkien perusteella kuin erilaisissa älykkyyttä mittaavissa testeissäkin (Gibson, Folley & Park 2009). Ilmiö on kiinnostava etenkin siksi, että älykkyuden ja luovuuden välisen suhteen luonteesta ei ole tutkijoiden keskuudessa päästy yksimielisyyteen; onpa kyseistä yhdistelmää pidetty mahdottomanakin (Kaufman & Plucker 2011; DeYoung, Grazioplene & Peterson 2012).

Jokainen ammattimuusikko ei tietenkään poikkeuksetta ole keskimääräistä älykkäämpi, vaikka viitteitä musiikkitaiteilijoiden älykkyydestä on löydettykin. Eivät kaikki muusikot myöskään ole mielenterveydeltään järkkyneitä, vaan suurin osa muusikoista kykenee täysin tasapainoiseen elämään luovasta ammatistaan huolimatta. Luovuuden, älykkyuden ja psyykkisten ongelmien ilmenemistä muusikon mielessä on silti mielenkiintoista tarkastella lähemmin. Tässä Sibelius-Akatemian Tiedonhaku ja kirjallinen ilmaisu -kurssiin kuuluvassa kirjoitelmassani käsittelen ilmiön problematiikkaa sekä historiallisten esimerkkien avulla että nykyisten tutkimustulosten valossa. Kirjoitukseni on alan kirjallisuuteen nojaava pohdiskeleva essee.

2 Musiikkitaiteilijat ja älykkyys

2.1 Historian älykkäät musiikkitaiteilijat

Säveltaiteen suuret nimet ovat historian saatossa osoittaneet merkkejä hämmästyttävistä älynlahjoista. Kompleksiset teokset, joita kuunnellaan vielä vuosisatojen jälkeenkin, kertovat säveltäjiensä terävästä aivotoiminnasta ja syvällisestä tunneälystä. Musiikillisten taitojen lisäksi muusikoilla on ilmennyt myös muuntyyppistä älykkyyttä, jota he ovat päässeet demonstroimaan muun muassa akateemisilla tieteenaloilla. Esimerkiksi Aleksandr Borodin kuului säveltäjänä maineikkaaseen Viiden ryhmään,¹ mutta hän saavutti mainetta myös kemistinä. Borodin oli niin lahjakas kummallakin saralla, että kollegat molemmista ympyröistä repivät häntä kahtaalle koko hänen elämänsä ajan. Musiikkipiirit olivat tuhtuneita Borodin ”idioottimaisesta” näpertelystä kemian parissa, kun taas kemistit olivat vihoissaan musiikkiharrastuksesta, johon lupaava kemisti tuhlassi aikaansa (Dianin 1963: 16 ja 68).

Suuret muusikot ovat esitelleet älykkyytään myös akateemisten alojen ulkopuolella. Sergei Prokofjev ansioitui muusikon uransa ohella shakinpelaajana, joka ei jättänyt väliin yhtäkään shakkikilpailua. Prokofjevin musiikillisista taidoista ei tiedetty shakkipiireissä mitään. Kun Prokofjev voitti arvostetun Rubinstein-palkinnon, hänen shakkikollegansa onnitteli musiikkinauraansa seuraavasti: ”En tiedä, kuinka hyvin soitat pianoa, mutta olen iloinen siitä, että palkinto meni shakinpelaajalle” (Prokofiev 2000: 100–101 ja 282–283, käänös minun). Mstislav Rostropovitšilla, eräällä kaikkien aikojen parhaista sellisteistä, oli puolestaan luonnonvastaisen rajoja lähentelevä muisti. Rostropovitš tapasi kouluaikoinaan hämmästyttää opiskelijatovereitaan opettelemalla sadan kohdan asialistan muutamassa sekunnissa, ja luettelemalla sen sitten ulkomuistista etu- tai takaperin (Wilson 2008: 36).

Kukaan ei kuitenkaan ole älykäs joka suhteessa, minkä suurten muusikoiden elämäkerratkin osoittavat. Jotkut nykytutkijat pitävät koulumenestyksen ja älykkyuden

¹ ”Viiden ryhmä” koostui merkittävistä säveltäjistä, jotka halusivat edistää venäläisen taidemusiikin kehittämistä 1800-luvulla. Ryhmään kuuluivat Mili Balakirev, César Cui, Aleksander Borodin, Modest Musorgski ja Nikolai Rimski-Korsakov.

suhdetta merkityksellisenä (Spinath, Spinath, Harlaar & Plomin 2006), mutta säveltäjänerot todistavat toista. Ludwig van Beethoven ei käynyt koulua yhtään enempää kuin pakolliset viisi luokkaa, ja hänen koulutoverinsa ovat kertoneet, ettei Beethovenissa kouluaikoina näkynyt merkkiäkään älykkyydestä. Hänen taitonsa kuitenkin riittivät säveltämään valtavan määrän aikaansa edellä olevaa musiikkia (Thayer & Forbes 1964: 58–59). Gustav Mahler, joka myöhemmin onnistui luomaan laajoja orkestraalisia sävellyksiä, oli koulussa luokkansa huonoin (Feder 2004: 22).

Kuuluisten tiedemiesten suhtautuminen musiikkiin saattaa myös kertoa jotain musiikin ja älykkyyden välisestä suhteesta. Pythagoras tutki soitinten rakennetta ja musiikkia laajaulotteisesti (Ferguson 2008: 62–66, 103, 207 ja 276). Leonardo da Vinci keräsi kiitosta muun muassa lyyransoittotaidoillaan (Winternitz 1982). Tohtorintutkinnon musiikissa suorittanut Albert Einstein puolestaan soitti intohimoisesti viulua ja pianoa. Soittamisella on yllättävä yhteys Einsteinin neronleimauksiin: kerrotaan, että hän hakeutui soittamisen pariin aina ajauduttuaan umpikujaan tieteellisten kysymysten kanssa. Hetken musisointi vaikutti hänen ajatuksenjuoksuunsa elähdyttävällä tavalla, ja Einsteinin kerrotaan usein pianoa soittaessaan huudahtaneen: ”Nyt keksin sen!”, ja kiiruhtaneen taas työpöytänsä ääreen (Sayen 1985: 26; Calaprice 2000: 155; White 2005).

2.2 Älykkyyden määritelmä

Älykkyyttä on aikojen saatossa määritelty monin eri tavoin. Platonin mielestä älykkyys on rakkautta oppimiseen, kun taas Thomas Hobbes tiivisti korkean älykkyyden kyvyksi löytää eroja samankaltaisten asioiden välillä ja yhtäläisyyksiä erilaisten asioiden välillä (Mackintosh 2011). Kenties kaikkein tunnetuin ja tutkijoiden keskuudessa laajimmin hyväksytty kuvaus älykkyydestä on kognitiivisia kykyjä hierarkkisesti kuvaava CHC-malli (Cattell-Horn-Carroll-malli). CHC-teoria erittelee kaksi älykkyyden päätekijää, jotka koostuvat kymmenistä eri osatekijöistä. Älykkyyden kaksi pääkomponenttia ovat Gf (*fluid intelligence*) eli oivaltava älykkyys, jota tarvitaan ongelmanratkaisutilanteissa, sekä Gc (*crystallized intelligence*) eli kristallisoitunut älykkyys, joka viittaa koulutuksen ja kokemusten kautta hankittuun tietotaitoon (Willis, Dumont & Kaufman 2011).

Älykkyystutkijat ovat jo vuosikymmenten ajan yrittäneet mitata eroja ihmisten älykkyudessa. Ensimmäiset älykkyystestit kehitti ranskalainen psykologi Alfred Binet 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa. Oppimistuloksista kiinnostunut tutkija kokeili satoja eri testausmenetelmiä, jotta saisi aikaan lasten koulumenestystä ennustavan testin (Mackintosh 2011). Englantilainen psykologi Charles Spearman taas esitteli 1900-luvun alussa yleisälykkyysteorian, jonka mukaan kaikki älylliset suoritukset riippuvat yhteisestä tekijästä, g-faktorista. Spearmanin mallin pohjalta on pitkään yritetty todistaa, että yksilön niin sanottu yleisälykkyuden taso olisi suoraan verrannollinen älykkyysosamäärätestin tulokseen (Spearman 1904). Standardoitu AO-testi mittaa ennen kaikkea yksilön loogista päättelykykyä.

Älyllistä lahjakkuutta tutkineet teoreetikot ovat kuitenkin nykyään laajalti yksimielisiä siitä, ettei älykkyyttä voi mitata kattavasti yhdenmukaistetuilla testeillä (Neisser, Boodoo, Bouchard, Boykin, Brody, Ceci, Halpern, Loehlin, Perloff, Sternberg & Urbina 1996; Gagné 2000; Renzulli 2005; Gardner 2006: 3–24; Hampshire, Highfield, Parkin & Owen 2012). Syynä tähän on muun muassa se, että ihmisillä esiintyy varsin erityyppisiä älykkyuden muotoja. Yksilö saattaa menestyä erittäin hyvin vaikkapa verbaalista älykkyyttä vaativissa testeissä, mutta saman henkilön spatiaalinen hahmotuskyky voi olla huomattavasti heikompi. AO-testauksen uskottavuutta heikentää myös muutama vuosi sitten suoritettu älykkyuden mittaustutkimus, joka on kaikista tähänastisista tutkimuksista laajin. 110 000 eri-ikäistä ihmistä ympäri maailmaa osallistui kokeeseen, jossa haluttiin selvittää, pärjäävätkö hyvän loogisen päättelykyvyn omaavat yksilöt yhtä lailla myös muissa kognitiivisia kykyjä vaativissa tehtävissä. Kävi ilmi, ettei älykkyys yhdellä taitoalueella säteilele toisille, ja tutkijat julistivat älykkyystestauksen merkityksettömäksi (Hampshire ym. 2012).

Myös Harvardin yliopistosta tohtoriksi väitellyt kehityspsykologi Howard Gardner suhtautuu epäilevästi siihen, että ihmiset voitaisiin asettaa älyn suhteen paremmuusjärjestykseen yhden testituloksen perusteella. Gardner (1999: 41–64) haastaa käsityksen yleisälykkyuden olemassaolosta esittelemällä moniälykkyysteorian, jonka mukaan on olemassa useita eroteltavissa olevia älykkyuden lajeja. Näitä ovat muun muassa kielellinen, musiikillinen, loogis-matemaattinen, spatiaalinen, kehollis-kinesteettinen, naturalistinen, interpersoonallinen ja intrapersoonallinen älykkyys.

Vaikka Gardnerin jaottelusta voidaan olla monta mieltä, moniälykkyysteoria onnistuu kiteyttämään älykkyyden määritelmän paremmin kuin monet muut teoriat.

2.3 Luovuus ja älykkyyys

Erimielisyydet älykkyyden ja luovuuden käsitteiden määrittelemisessä ovat hankaloittaneet niiden välisen suhteen analysointia (Kaufman & Plucker 2011). Luovuus on aikoinaan yhdistetty esimerkiksi spontaanisuuteen (Moreno 1953: 39–47) – ominaisuuteen, jolla ei ole mitään konkreettista liittymäkohtaa vaikkapa loogiseen päättelykykyyn, joka on puolestaan nähty synonyymisena älykkyydelle. Luovuudessa on kuitenkin pikemmin kyse taidosta yhdistellä tuoreella tavalla asioita, jotka ovat käsitteellisesti kaukana toisistaan (Mednick 1962). Kyseessä ei ole pelkästään oikean ratkaisun etsiminen ongelmaan (konvergenttijaottelu), vaan luova mieli etsii vastausta uusien, odottamattomien assosiaatioiden kautta (divergenttijaottelu). Luovan työn hedelmän tulee olla paitsi uutta, myös tarkoituksenmukaista (Sternberg & Lubart 1999).

Useat menestyneet ihmiset ovat pitäneet luovuutta syynä saavutuksilleen. Jo Einstein oli sitä mieltä, että mielikuviutus on tärkeämpää kuin kyky omaksua uutta tietoa. Hänen kuuluisan lausahduksensa mukaan tieto on rajallista, mutta mielikuviutus pitää sisällään koko maailman (Calaprice 2000: 10, 22 ja 287; Einstein & Shaw 2012: 97). Ei siis ole ihme, että Einsteinin keksinnöt olivat ennenäkemättömiä – hänen luova mielensä yksinkertaisesti etsi vastauksia uusista suunnista. Myös Leonardo da Vincin aikaansa edellä olevat visiot, kuten lentävä kone, olivat luovan divergenttijaottelun tulosta. Applen keulakuvan Steve Jobsin elämäkerta antaa ymmärtää, että hänen koko elämänsä voisi tiivistää hänen oman mainoskampanjansa sanoihin: ”ajattele toisin” (Isaacson 2011).

Luovuutta ja älykkyyttä on kaikesta huolimatta joskus pidetty toisensa poissulkevin ominaisuuksina muun muassa sillä perusteella, etteivät ÄO-testeissä hyvin menestyneet yksilöt ole pärjänneet luovuustesteissä vastaavalla tavalla (Ferrándo, Prieto, Ferrándiz & Sánchez 2005). Toisaalta tutkimuksissa on paljastunut myös, että vaikka testeissä korkean älykkyydosamäärän saaneet ihmiset eivät läheskään aina ole luovia, erittäin luovilla

yksilöillä on silti useimmiten korkea älykkyysosamäärä (Sternberg & O'Hara 1999; Hakala 2002: 45–47). Vaikuttaa ristiriitaiselta, ettei jokainen ÄO-testissä hyvin menestynyt yksilö kykene luovaan ajatteluun, joka kuitenkin on välttämätön avu esimerkiksi juuri uusia innovaatioita kehiteltäessä. Tämänäköiset tutkimustulokset saattavat kuulua kategoriaan, jossa tutkittavan kohteen määrittäminen on lähtökohtaisesti epäonnistunut: lienee mahdotonta kuvailla älykkyyden ja luovuuden välistä suhdetta ÄO-testin pohjalta, jos älykkyysosamäärä ei ylipäänsä ole älykkyyden mittari.

Älykkyyden ja luovuuden suhde toisiinsa ei muutenkaan ole yksiselitteinen. Vaikka nykyään ollaan laajalti sitä mieltä, että nämä ominaisuudet liittyvät toisiinsa, ei ole lainkaan selvää, miten (Kaufman & Plucker 2011). Yamamoto (1964) ehdottaa, että älykkyys on välttämätön, mutta ei itsessään riittävä edellytys luovuudelle. Guilfordin (1967: 60–64) mukaan luovuus on älykkyyden alalaji, kun taas Sternberg ja O'Hara (1999) ovat sitä mieltä, että älykkyyden ja luovuuden osa-alueet limittyvät toisiinsa täysin tasa-arvoisesti.

Voitaisiin myös pohtia, olisiko luovuus yksinkertaisesti älykkyyttä, kuten Ochse (1990: 104) esittää. Joidenkin teorioiden mukaan luovuus selittäisi älykkyyttä vieläpä paremmin kuin älykkyysosamäärätestit. Akateemista oppimista tutkivissa testeissä on havaittu, että luovuustesteissä hyvin menestyneet yksilöt saivat parempia oppimistuloksia kuin ne, joilla oli pelkästään korkea älykkyysosamäärä (Getzels & Jackson 1961). Akateemisia taitoja on pidetty älykkyyden yhtenä mittarina, joten tällä perusteella voitaisiin sanoa, että luovuus olisi jopa lähempänä älykkyyttä kuin ÄO-testien määrittelemä älykkyys.

2.4 Nykypäivän ammattimuusikot ja älykkyys

Ammattimuusikot ovat menestyneet useissa erityyppisissä testeissä, joiden avulla mitataan älykkyyttä. On esimerkiksi havaittu, että ammattimuusikoiden älykkyysosamäärät ovat korkeammat kuin ei-muusikoilla. Tämä huomio tehtiin testissä, jossa klassista musiikkia vähintään kahdeksan vuotta päämäärätietoisesti soittaneita musikoita vertailtiin kontrolliryhmään, jonka jäsenillä ei ollut kokemusta

musiikkiharjoittelusta (Gibson ym. 2009). Ammattimuusikot ovat saavuttaneet muita parempia tuloksia myös divergenttijaattelua ja verbaalista älykkyyttä mittaavissa testeissä (Gibson ym. 2009; Hanna-Pladdy & MacKay 2011). Esimerkiksi uusien kielten oppimisessa vähintään kuusi vuotta musiikkia aktiivisesti harrastaneilla on etulyöntiasema ei-muusikoihin verrattuna (Wong, Skoe, Russo, Dees & Kraus 2007). Muun ohella muusikot ovat tutkimuksissa osoittaneet keskimääräistä enemmän kognitiivista joustavuutta eli kykyä valita tilanteisiin sopivia ajattelumalleja ja ajatella useita asioita yhtä aikaa. Myös Bostonin nimeämistestissä² muusikot ovat testattaessa pärjänneet paremmin kuin ei-muusikot (Hanna-Pladdy & MacKay 2011). Tämän lisäksi musiikkia harrastavien kouluarvosanat sekä SAT-testien³ tulokset ovat yleisesti ottaen keskimääräistä parempia (Schmidt 1999).

Musiikkialan haasteellisuus näyttäisi olevan yksi syy muusikoiden älykkyyden kehittymiselle. Soittaminen kuormittaa aivoja monipuolisesti, jolloin kognitiiviset taidot kehittyvät (Schellenberg 2004). Instrumentin harjoittelu edesauttaa muun muassa verbaalisen muistin, spatiaalisen hahmotuskyvyn ja matemaattisten taitojen kehittymistä (Cheek & Smith 1999; Hetland 2000; Ho, Cheung & Chan 2003). Aivojen etulohkon rakenne ja toiminnot ovat säveltaiteilijoilla erilaiset kuin ei-muusikoilla. Ammattimuusikoiden aivolohkojen on todettu toimivan symmetrisemmin kuin ei-muusikoiden, jopa silloinkin, kuin he eivät ole tekemisissä musiikin kanssa (Schlaug 2009; Burunat, Brattico, Puoliväli, Ristaniemi, Sams & Toiviainen 2015).

Eräs selitys muusikoiden älykkyydelle lienee musiikin tulkitsemisessä tarvittava herkkyys (Kemp 1996: 75). Tutkimuksissa on havaittu, että herkäät lapset ymmärtävät esimerkiksi televisio- ja radiouutisia huomattavasti syvällisemmin kuin vähemmän herkäät ikätoverinsa (Freeman 1979: 240). Herkkyys määritelläänkin erityisen hyväksi havaintokyvyksi: herkkä kykenee havaitsemaan ympäristössään moninkertaisen määrän yksityiskohtia muihin verrattuna. Harva tulee ajatelleeksi, että herkkyys on älykkyyden muoto (Mattila 2014: 16–17).

² Bostonin nimeämistestissä on 60 mustavalkoista piirroskuvaa, jotka etenevät nimeämisen kannalta helposta vaikeaan (Nicholas, Brookshire, MacLennan, Schumacher & Porrazzo 1988: 103–115).

³ SAT-testi on Yhdysvalloissa yleisesti käytetty tasotesti, jonka avulla mitataan kriittistä lukutaitoa, matemaattisia taitoja sekä kirjoitustaitoa.

3 Luovuus ja psyykkiset sairaudet

3.1 Tunnettuja mielisairaita muusikoita

Robert Schumann on eräs tunnetuimmista länsimaisen taidemusiikin säveltäjistä, jonka psyyken tiedetään järkkyneen. Tämä 1800-luvulla elänyt saksalaissäveltäjä kirjoitti musiikkia, jonka taidokasta arkkitehtuuria arvostetaan ja tutkitaan yhä tänäkin päivänä. Schumannin elämää kuitenkin varjostivat useat psyykkiset sairaudet, kuten masennus, paniikkikohtaukset ja hallusinaatiot. Mielenhäiriöt veivät säveltäjän lopulta suljetulle osastolle, jossa hän vietti elämänsä viimeiset vuodet (Jensen 2001: 76, 129, 276–280 ja 312–334).

Muiden sävellystensä lisäksi pahaenteisen ”Mustan messun” pianolle säveltänyt Aleksandr Skrjabin kärsi niin ikään vakavista mielenterveyden häiriöistä. Hän oli psykoottinen, ja hänen harhainen megalomaanisuutensa ylsi suhteettomiin mittasuhteisiin (Starcevic 2012). Hän oli muun muassa täysin varma siitä, että pystyisi lentämään tahdonvoimansa avulla, ja tämän lisäksi hän piti itseään koko maailman luojana (Bowers 1996: 58–61 ja 96). Wolfgang Amadeus Mozartilla puolestaan oli joidenkin postuumien analyysien mukaan joko Aspergerin oireyhtymä, maanis-depressiivinen sairaus, narsistinen persoonallisuushäiriö tai vähintäänkin yliaktiivisuushäiriö eli ADHD (Sinkkonen 2015: 73), ja hänen emotionaalinen kehityksensä oli jäänyt lapsen tasolle (Davies 1989: 133). Arnold Schönbergin triskaidefobia pääsi niin hallitsemattomaksi, että säveltäjän hermot pettivät täydellisesti perjantaina 13.7.1951, ja hän kuoli (Meyerowitz 1967: 37).

Lahjakas pianisti John Ogdon kävi konserttilavoilla esiintymässä mielisairaalasta käsin. Hän kärsi ilmeisesti psykoottisesta bipolaarisuudesta (Beauclerk 2014: 207 ja 289–290). Vladimir Horowitz vaipui tämän tästä masennukseen, ja hän suosi hoitomuotona sähköshokkiterapiaa (Plaskin 1983: 338 ja 387). Glenn Gould oli omalaatuinen persoonallisuus, jonka henkilökohtaisiin luonteenominaisuuksiin kuului muun muassa käsineiden ja lämpimien vaatteiden käyttäminen helteessäkin. Gould kärsi todennäköisesti vaikeasta hypokondrisesta häiriöstä (Ostwald 1998: 122–123).

3.2 ”Luovan hullun” myytti

Suurten taiteilijoiden psyykkiset sairaudet ovat innoittaneet tutkijoita etsimään yhteyttä luovuuden ja epävakaan mielenterveyden välillä. Jo antiikin Kreikassa syntyi ”jumalallisen hulluuden” konsepti, jonka mukaan ihmisen oli jouduttava ylimaallisen kiihkon tilaan voidakseen tuottaa varteenotettavaa taidetta (Plato & Hackforth 1972: 56–58). Viime vuosikymmenten aikana on suoritettu valtava määrä tutkimuksia mielisairauksien ja luovuuden välisen vuorovaikutussuhteen selvittämiseksi, mikä osoittaa, ettei antiikin ajan ajattelutavasta ole päästy yhtään edemmäs (Silvia & Kaufman 2010). Erityisesti bipolaarisuuden ja luovuuden välistä yhteyttä on yritetty todistaa (Fodor 1999). Jopa lukihäiriötä, joka tosin ei ole mielisairaus, on ehdotettu selitykseksi joidenkin yksilöiden kognitiivisten taitojen paremmuudelle ja vaikkapa da Vincin neroudelle (Brunswick, Martin & Marzano 2010; Macrae 2010).

Hypoteeseja luovuuden ja hulluuden välisestä yhteydestä on syntynyt myös siitä syystä, että sekä luovilla että tietyistä mielisairauksista kärsivillä yksilöillä on ilmennyt joitakin yhteneväisiä luonteenpiirteitä. Sekä luovat että psyykkisten häiriöiden oireita osoittavat ihmiset kykenevät esimerkiksi divergenttijaajatteluun (Ma 2009). Tutkimuksissa on myös todettu, että luovilla ihmisillä esiintyy tavallista enemmän skitsotyyppistä ajattelua⁴ (Woody & Claridge 1977; Eysenck & Furnham 1993; Gianotti, Mohr, Pizzagalli, Lehmann & Brugger 2001). Etenkin muusikoilla on havaittu merkkejä skitsotyyppisestä ajattelusta (Gibson ym. 2009).

Ajatus luovuuden ja hulluuden välisestä kytköksestä saattaa liittyä taiteen luonteeseen: taiteen tehtävä on ensisijaisesti herättää tunteita, joten herkkien taiteilijoiden katsotaan olevan erityisen alttiita lipsahtamaan mielenvikaisuuden puolelle. Yleisöä myös viehättää ajatus hullusta nerosta, taiteilijasta, jonka taiteilijuus ei selvästikään ole tästä maailmasta (Nettle 2001: 141). Psykologi ja terapeutti Judith Schlesinger (2009) esittää vielä yhden mielenkiintoisen näkökulman ”luovan hullun” myytin suosiolle: hulluus myy.

⁴ Skitsotyyppisellä ajattelulla tarkoitetaan eristäytymisen halun lisäksi introverttiutta ja epäluuloisuutta muita ihmisiä kohtaan. Tällaisia luonteenpiirteitä osoittava ihminen on kiinnostuneempi sisäisestä maailmastaan kuin vuorovaikutuksesta muiden ihmisten ja asioiden kanssa (Storr 1976: 75).

Huhuilla on kuitenkin myös jonkinlaista todellisuuspohjaa. Luovilla ihmisillä esiintyy joidenkin tutkimusten (Andreasen 1987; Post 1994) mukaan psyykkisiä ongelmia hieman keskivertoa enemmän. Silvia ja Kaufman (2010) tosin huomauttavat, että hulluuden ja luovuuden välisestä suhteesta innostuneet tutkijat käyttävät tapaustutkimuksissaan usein yksinomaan sairaita taiteilijoita, ja monissa tapauksissa tutkijoiden päätelmät ovat muutenkin perusteettomia. Esimerkiksi Andreasenia, jonka mukaan kirjailijat osoittavat erityistä alttiudesta mielisairauksille, on kritisoitu liiallisesta yleistämisestä (Lindauer 1994). Post puolestaan diagnosoi luovien taiteilijoiden mielisairauksia heidän elämäkertojensa pohjalta – metodi, jonka luotettavuudesta voidaan olla monta mieltä. Sussman (2007) lisää, että mielisairauksien käsite on useimmissa tutkimuksissa määritelty liian epämääräisesti.

Tutkijoiden taipumuksesta liioitteluun kertoo paljon eräs kirjailijoiden mielenterveyttä koskenut tutkimus. Djikic, Oatley ja Peterson (2006) päättelivät, että kirjailijat ovat muita taipuvaisempia masennukseen ja ahdistukseen, sillä he käyttivät testatessa enemmän ja tunneperäisempiä negatiivisia sanoja kuvaillessaan mielentilojaan verrattuna muiden ammattiryhmien edustajiin. Silvia ja Kaufman (2010) muistuttavat kuitenkin, että kirjailijoiden käyttämä sanasto on yleensäkin keskimääräistä värikkäämpi, joten tässä tapauksessa johtopäätökset kirjailijoiden psyykkisistä ongelmista ovat saattaneet mennä liian pitkälle. Huomautettakoon muuten, että suurin osa luovuus-hulluus-tutkimuksista liittyy nimenomaan kirjailijoihin, ja muusikoiden mielenterveyttä on tutkittu erityisen vähän (Silvia & Kaufman 2010).

3.3 Syitä taiteilijoiden mielenterveyden ongelmille

On mahdollista, etteivät luovien alojen ammattilaisten psyykkiset sairaudet johdu mistään erikoisemmasta kuin muillakaan ihmisillä (Koh 2006). Mielisairauksien syyt voivat yleisesti ottaen olla esimerkiksi geneettisiä, biologisia, ympäristöstä johtuvia, psykologisia tai sosiaalisia. Usein sairaudet ovat monen eri tekijän summa (Weir 2012). Tämän lisäksi on huomionarvoista, ettei aina ole yksiselitteistä määritellä, milloin kyseessä on varsinainen sairaus. Sinkkonen (2015: 281) muistuttaa, että ihmisillä

mielialat vaihtelevat normaalistikin – tosin taiteilijat voivat kokea vaihtelut vahvemmin kuin muut.

Yksi psyykkisten ongelmien aiheuttaja on päihteiden käyttö, johon myös luovat taiteilijat voivat syyllistyä. Alkoholi on tunnettu neurologisten vaurioiden aiheuttaja, ja psyykkisten sairauksien ja alkoholin välistä yhteyttä pidetään kiistattomana (Zuccoli, Siddiqui, Cravo, Bailey, Gallucci & Harper 2002; Goodwin, Manzardo, Gabrielli, Penick & Campbell 2008: 49, 79 ja 84). Varoittavana esimerkkinä alkoholin laukaisemasta mielenhäiriöstä toimii Modest Musorgski, jonka luova tuotanto väheni merkittävästi säveltäjän ratkettua juomaan. Vuonna 1858 Musorgski kärsi hermoromahduksen, jonka osasyynä pidetään alkoholia (Calvocoressi & Abraham 1974: 10 ja 18–19).

Toisaalta on myös pohdittu, voisivatko taiteilijoiden psyykkiset ongelmat ilmetessään johtua siitä, että erityishervät ihmiset ajautuvat muita todennäköisemmin luovalle alalle (Csikszentmihalyi 1999). Herkkäluonteisella on tavallisesti matala latentti inhibitio eli ärsykekynnys. Tämä tarkoittaa kykyä – tai rasietta – tehdä yksityiskohtaisia havaintoja pystymättä karsimaan epäolennaisia ärsykeitä. Tutkijoiden mukaan matala latentti inhibitio saattaa tietyissä olosuhteissa johtaa poikkeuksellisen luoviin saavutuksiin, kun taas toisissa mielen sairauksiin (Carson, Peterson & Higgins 2003).

Luovilla aloilla psyykkiset ongelmat saattavat myös juontaa juurensa ammatin riskeihin. Paitsi huolta taloudellisesta selviämisestä, luova ala tarkoittaa yleensä itsensä ja kykyjensä antamista arvostelulle alttiiksi. Näin ollen luovan alan ammattilainen on jatkuvasti vaarassa tulla torjutuksi hyvin henkilökohtaisella tasolla, mikä tuskin edesauttaa psyykkistä tasapainoa (Brodsky 1996; Silvia & Kaufman 2010). Esiintyvien säveltaiteilijoiden psyykinen epävakaumus voi liittyä myös esiintymisjännitykseen. Säveltaiteilijat saattavat kokea niin voimakasta jännitystä, että he tarvitsevat psykiatrista hoitoa (Brodsky 1996).

3.4 Luovuus – terve prosessi

Tutkimusaineisto luovien alojen ammattilaisten taipumuksista mielisairauksiin on puutteellista, joten olisi virheellistä väittää, että he kärsivät psyykkisistä häiriöistä

tavallista enemmän (Silvia & Kaufman 2010). Monet nykypäivän asiantuntijoista ovat yhtä mieltä siitä, ettei psyykkisillä sairauksilla ja luovuudella ole ylipäänsä juurikaan tekemistä keskenään. Esimerkiksi maanis-depressiivisyyden ja luovuuden välillä ei ole löydetty geneettistä yhteyttä saati syy-seuraussuhdetta (Rothenberg 2001). Vain lievistä bipolaarisuuden muodosta kärsivät kykenevät tuottamaan varteenotettavaa taidetta (American Psychiatric Association 2013: 136). Vakavamman sairauden muodosta kärsivät taiteilijat saattavat saada aikaan määrällisesti paljon taideteoksia, mutta tuotosten laatu on kyseenalainen (Weisberg 1994). Maniajaksoihin kuuluu nimittäin kriittisen ajattelukyvyn heikkeneminen ja kyvyttömyys kiinnittää huomiota yksityiskohtiin (Schulberg 2000).

Harvardin yliopiston psykiatrian professori Albert Rothenberg tähdentää, että vaikka raja psyykkisesti häiriintyneen ajattelutavan ja luovan ajattelun välillä on pintapuolisesti katsottuna häilyvä, on kyse kuitenkin kahdesta psykologiselta perustaltaan täysin erilaisesta asiasta. Rothenberg (1990, 2006) kuvailee luovan työn aikana tapahtuvia mielen prosesseja terveiksi, aktiivisiksi ja tarkoituksenmukaisiksi. Sen sijaan mielenterveyden ongelmien tunnusmerkkejä ovat muun muassa pakkomielleet, tahdosta riippumattomat toiminnot sekä harkinnan puute. Rothenbergin mukaan luova työ on mahdollista ainoastaan niinä kausina tai päivinä, joina psykopatologiset oireet eivät ole häiritsemässä taiteilijan ajatusprosessia. Nettle (2001: 141) jatkaa samoilla linjoilla painottaessaan, että luoville ihmisille on ominaista kurinalaisuus, sitkeys, järjestelmällisyys ja vahva itsetunto. Myös Sinkkonen (2015: 275) toteaa, ettei hulluus tai sairaus itsessään tuota mitään luovaa, vaan että ”ihmisen luova työ tapahtuu aina persoonallisuuden terveillä alueilla.”

Psyykkiset sairaudet aiheuttavatkin ilmetessään muusikoille uraongelmia sen sijaan, että ne siivittäisivät taiteilijoita pystymään työssään entistä parempaan. Sergei Rahmaninov on tunnettu esimerkki säveltäjästä, jonka työtä psyykkiset ongelmat rajoittivat. Depressiokauden aikana hänen tuotantonsa lakkasi kuin seinään, mutta sairauden väistyttyä syntyi upea toinen pianokonsertto (Bertensson, Leyda & Satina 1956: 74–96). Vastaavasti Horowitz lopetti esiintymisen heti, kun masennus otti hänestä ylivallan. Hän kuitenkin palasi lavoille tavoitettuaan jälleen henkisen tasapainonsa (Plaskin 1983: 169–196, 275–283 ja 377–389). Depressiossa ei ole tutkimuksissakaan havaittu mitään

luovuutta edesauttavaa tekijää (Silvia & Kimbrel 2010), joten ajatus masentuneen taiteilijan tehostuneesta lahjakkuudesta lienee vain kuvitelmaa.

Psykoottisuus on niin ikään osoittautunut esteeksi muusikon työlle. Havaintoesimerkkinä tästä mainittakoon Schumann, jonka henkinen romahtaminen vaikutti kohtalokkaasti hänen musiikkiinsa. Mielisairauden puhjettua Schumann sävelsi teoksia, joita pidetään mitäänsanomattomina ja epäloogisina verrattuna hänen aikaisempaan tuotantoonsa. Jensen (2001: 281–282) ehdottaa, että jos Schumann olisi lopettanut säveltämisen jo vuonna 1844 – siis 12 vuotta ennen kuolemaansa – hän nauttisi paljon nykyistä suurempaa arvostusta säveltäjänä. Koh (2006) huomauttaa, että vastaavan kaltaiset tapaukset ovat merkki siitä, etteivät psyykkiset sairaudet liity mitenkään itseisarvoisesti taiteelliseen lahjakkuuteen: mielisairaudet ilmenevät yleensä vasta myöhemmällä iällä, kun taas nerous näkyy usein jo lapsuudessa.

Usein unohdetaan, että monet suurista säveltäjistä ja säveltaiteilijoista ovat olleet täysin terveitä. Esimerkiksi Johann Sebastian Bach oli henkisesti tasapainoinen ihminen, vaikka menetti useita lapsistaan ja lopulta sokeutui. Peter Williams kuvaa Bachia ahkeraksi, vaativaksi, hienostuneeksi ja perhekeskeiseksi mieheksi (2004: 319). Myös Igor Stravinsky oli psyykkisesti terve, ja hänen työmoraalinsa säilyi korkeana hänen myöhäisiin vuosiinsa asti (Druskin 1983). Luciano Pavarotti, yksi kaikkien aikojen rakastetuimmista tenoreista, oli omien sanojensa mukaan ”onnellinen, optimistinen ja sovussa maailman kanssa” (Pavarotti & Wright 1988: 113). Mitä tulee nykypäivän muusikoiden mielenterveyteen, niin asiaa käsittelevistä tutkimuksista käy ilmi, että enemmistö muusikoista on elänyt terveen elämän (Post 1994; Ludwig 1995).

4 Musiikin vaikutukset järkeen ja mieleen

Musiikkitaiteen ja mielisairauksien välinen syy-seuraussuhde vaikuttaa aivan erityisen kaukaa haetulta, koska musiikin on todettu auttavan psyykkisten oireiden hoidossa. Jo Pythagoras aikoinaan ymmärsi musiikin lääketieteelliset ulottuvuudet, ja hän ohjeisti potilaansa soittamaan tai laulamaan mielialan virkistämiseksi (Iamblichus 1986: 59–60). Nykytutkimus on lopullisesti todistanut, että musiikki toimii hoito- ja kuntoutusmuotona

somaattisten ja psyykkisten oireiden sekä sairauksien hoidossa. Musiikin kuunteleminen, musiikin tahdissa liikkuminen ja soittaminen tai laulaminen aktivoivat aivoja laajalti aivokuorta, aivokuorenlaisia alueita ja pikkuaivoja myöten aiheuttaen kuntouttavia muutoksia (Peretz & Zatorre 2005; Thaut, Peterson & McIntosh 2005; Särkämö, Tervaniemi, Laitinen, Forsblom, Soinila, Mikkonen, Autti, Silvennoinen, Erkkilä, Laine, Peretz & Hietanen 2008). Sekä musiikin kuuntelun (passiivinen terapia) että soittamisen (aktiiviterapia) on havaittu lievittävän sairauksien oireita (Lehikoinen 1973: 85–86).

Klassisen musiikin hyötyvaikutusten kirjo musiikkiterapiassa on laaja, mutta kaikki musiikkigenret eivät vaikuta musiikkiterapiapotilaisiin vastaavalla tavalla. Tämän tiesi myös Pythagoras, joka oli hyvin tarkka hoitomenetelmiensä musiikista: esimerkiksi huilu oli hänen mielestään liian teatraalinen, röyhkeyttä lietsova soitin, kun taas herkän lyyran sointiväri kelpasi tarkoitukseen hyvin (Iamblichus 1986: 59–60). Platon jatkoi Pythagoraan jalanjäljissä ilmoittaessaan, että on olemassa oikeaa ja väärää musiikkia (Plato 1960: 83–84). Nykypäivän musiikkiterapia-asiantuntijat puolestaan toteavat, ettei hard rock sovi musiikkiterapiaan (Grocke & Wigram 2007: 47). Heavy metal -musiikin ja teknon on niin ikään todettu olevan musiikkiterapiamuotoina tehottomia, kenties jopa hengenvaarallisia (Trappe 2009). Barokin ja klassismin ajan musiikin kuuntelemisen on sitä vastoin todettu auttavan masennukseen jopa enemmän kuin psykoterapian (Castillo-Pérez, Gómez-Pérez, Velasco, Pérez-Campos & Mayoral 2010). Ravelin, Debussyn ja Brahmsin musiikkia kuunnelleet potilaat puolestaan saivat apua depression lisäksi myös mielialan vaihteluihin (McKinney, Antoni, Kumar, Tims & McCabe 1997).

Musiikin vaikutukset mieleen ja ruumiiseen ulottuvat laajalle. Tempoltaan rauhallisen musiikin, kuten Verdin sävellysten, kuuntelu vaikuttaa tasaannuttavasti sydämensykkeeseen ja madaltaa siten verenpainetta (Sleight 2015). Eräässä suomalaistutkimuksessa havaittiin, että musiikin, tässä tapauksessa Mozartin, kuunteleminen vaikuttaa myönteisesti oppimiseen ja muistiin, ja lisäksi se lisää dopamiini-mielihyvähormonin erittymistä (Kanduri, Raijas, Ahvenainen, Philips, Ukkola-Vuoti, Lähdesmäki & Järvelä 2015). Tuttujen laulujen laulamisen on lisäksi todettu nostavan dementiapotilaiden mielialaa ja parantavan muistia (Särkämö, Tervaniemi, Laitinen, Numminen, Kurki, Johnson & Rantanen 2014). Psyykkisten vaikutusten lisäksi musiikilla on todettu olevan positiivisia vaikutuksia myös fyysiseen kipuun (Bunt 1997).

Myös suuret säveltäjät ovat vannoneet musiikin parantavan voiman nimiin. Tšaikovski ja Berlioz olisivat omien sanojensa mukaan ”tulleet hulluiksi” ilman musiikkia (Cairns 1989: 287; Warrack 1989: 118). Beethoven oli vähällä riistää henkensä kuuroutumisensa vuoksi, mutta hän kertoi sittemmin, että *taide* pidatti hänet siitä (Mai 2007: 47–48). Sopi vain arvailla, minkälaisia oireita mainitut säveltäjät olisivat saaneet patoutuneista tunteistaan, mikäli he eivät olisi pystyneet purkamaan niitä musiikkiin.

5 Ihmisaivojen hämmästyttäviä ulottuvuuksia

Peretzin (2002) mukaan musiikkiin liittyvillä taidoilla saattaa olla aivoissa aivan oma, erityinen vastuualueensa. Tähän viittaavat myös tapaukset, joissa johonkin aivojen osaan kohdistunut aivovaurio on jättänyt aivojen musiikista vastaavat osa-alueet täysin vahingoittumattomiksi. Esimerkkinä mainittakoon säveltäjä Vissarion Shebalin, joka joutui afasian eli muistinmenetyksen uhriksi saatuaan sydänkohtauksen. Shebalinin verbaaliset taidot vaurioituivat siinä määrin, ettei hän enää kyennyt ymmärtämään sanojen merkitystä. Hän pystyi kuitenkin yhä opettamaan musiikkia ja säveltämään kiitellyn viidennen sinfoniansa (Luria 1973: 142–143).

Toisaalta musiikki saattaa myös vaikuttaa aivoihin siten, että muutoin täysin mahdottomat hermoverkoston kytkennät tulevat musiikin avulla mahdollisiksi. Tämän huomasi viime vuosisadalla neurologi Oliver Sacks, joka saavutti mainetta vakavista psyykkisistä ongelmista kärsivien potilaiden kuntouttajana. Sacks sai eräänkin potilaansa pukeutumaan, peseytymään ja suoriutumaan muista, potilaalle ennen ylivoimaisista arkipäivän askareista vain laulamisen avulla (Sacks 1985: 7–21). Musiikin hyödyllisistä vaikutuksista aivoissa kertoo myös tapaus, jossa autistinen poika ei oppinut solmimaan kenkiensä nauhoja yhdeksän kuukauden opetuksesta huolimatta. Kun solmimisprosessi yhdistettiin lauluun, hän oppi solmimaan nauhat toisella yrityksellä (Nordoff & Robbins 1971: 105).

Musiikilliset taidot ja neurologiset poikkeavuudet kietoutuvat toisiinsa kenties kaikkein kiehtovimmalla tavalla musikaalisten savant-kykyjen kohdalla. Vakavanlaatuisista kehityshäiriöistä kärsivien savanttien huikeita älyllisiä suorituksia ei ole pystytty

selittämään (Huttenlocher 2002: 214). Havaintoesimerkkinä musikaalisesta savantista mainittakoon Leslie Lemke, joka kärsii vakavasta kehitysvammasta ja on tämän lisäksi sokea. Vielä yhdeksänvuotiaana Leslie ei osannut kommunikoida verbaalisesti, mutta 14-vuotiaana hän kuuli Tšaikovskin ensimmäisen pianokonserton sattumalta televisiosta, ja sen hän yllättäen osasi heti kuultuaan soittaa pianolla (Treffert 2010: 96–97). Toinen savant-kyky oli muistineroksikin kuvailtu Kim Peek. Huolimatta vaikeasta autismista Kim kykeni muistamaan ulkoa tuhansia kirjoja sanasta sanaan. Sen lisäksi hän tunsi kompleksisten musiikkiteosten tekstuurin niin hyvin, että hän tapasi silloin tällöin moittia kapellimestareita näiden tekemistä, jopa minimaalisistakin virheistä (Silberman 2015: 363–365).

Savantteihin olisi helppo viitata summittaisesti vain hulluina neroina, jotenkin mystisesti ”lahjakkaina” luonnonoikkuina, ja ohittaa siten heidän kykyjensä laadun tarkempi tutkistelu. Lahjakkuuteen ei kuitenkaan liity mitään ylimääräistä mystiikkaa: erään yleisen määritelmän mukaan lahjakkuus on lähes synonyyminen käsite korkealle älykkyyden tasolle (Ziegler & Heller 2000). Savanttien luokittelu yksiselitteisiin kategorioihin älyn tai psyykkisten sairauksien suhteen vaikuttaa näin ollen ongelmalliselta. Silbermanin (2015: 471) mukaan kehityshäiriöitä on alun perinkin arvioitu perin yksipuolisesta näkökulmasta. Hän ehdottaa, että neurodiversiteettiä, eli neurologista monimuotoisuutta, voisi verrata tietokoneen käyttöjärjestelmään: eihän tietokonekaan ole rikki, vaikka se ei pyöritä esimerkiksi juuri Windows-käyttöjärjestelmää.

6 Yhteenveto

Lienee todennäköisintä, että ”luovan hullun” käsitettä käytetään ammattimuusikoista puhuttaessa lähinnä anekdootin omaisesti. Todistusaineistoa muusikoiden lisääntyneestä taipumuksesta mielisairauksiin on vähän, ja se on lisäksi puutteellista. Silvia ja Kaufman (2010) toteavat myös, että koko kysymyksenasettelu luovuudesta ja psyykkisistä sairauksista on niin laaja, ettei sitä voi tutkia niin yksinkertaistettuna kuin mitä tähän mennessä on tehty. Mitä tulee älykkyyteen, niin lähdekirjallisuuden pohjalta voidaan todeta, etteivät älykkyys ja luovuus ole toisiaan poissulkevia tekijöitä ainakaan

musiikkitaiteilijoiden kohdalla. Määritelmistä riippuen luovuutta voidaan jopa pitää älykkyytenä.

Toisaalta voidaan myös miettiä, riittääkö mikään määritelmä älykkyydestä, luovuudesta tai mielisairauksista selittämään tapaa, jolla ihmisaivot, niin muusikkojen kuin muidenkin, toimivat. Muun muassa savant-kykyjen olemassaolo todistaa, että ihmisten kategorisointi vaikkapa älyn tai neurologisten eroavaisuuksien suhteen on huomattavasti luultua monimutkaisempaa. Diplomihuilisti, psykiatri ja psykoterapeutti Jari Sinkkonen (2015: 100) avaa ihmismielen monimuotoisuutta kuvaillessaan erästä tunnettua säveltäjää:

”Jos nykyaikaisen koulutuksen saanut psykologi pääsisi tutkimaan Beethoven-nimisen muusikon, hän löytäisi ehkä maailman epätasaisimman kykyprofiilin. Älykkyys olisi epäilemättä keskimääräistä korkeampi, mutta jotkut osa-alueet, esimerkiksi matemaattinen päättely, jäisivät keskitason alapuolelle. Musiikillisia kykyjä kuvaava piikki nousisi taivaalle ja katoaisi pilvien sekaan. Persoonallisuuden tutkimuksessa tulisi esiin vaikeutta hallita ja säädellä tunteita, epäluottamusta ja suoranaista paranoidisuutta, ahneutta, saituutta ja valtavasti piilevää aggressiota.”

Musiikki itsessään tuo vielä yhden ulottuvuuden jo ennestäänkin moniselitteiseen henkilökuvaan luovasta musiikkitaiteilijasta. Juuri musiikki on useissa tapauksissa se salaperäisesti parantava voima, jonka avulla taiteilijat ovat jaksaneet työskennellä psyykkisistä sairauksista huolimatta. On silti edelleen mysteeri, miksi musiikki vaikuttaa mieleen niin voimakkaasti kuin historian saatossa ja tutkimusten valossa on käynyt ilmi. Olisiko ajatuksessa jumalallisesta inspiraatiosta siis sittenkin jotain perää?

Lähdeluettelo

American Psychiatric Association (2013). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Fifth Edition: DSM-5*. American Psychiatric Publishing.

Andreasen, Nancy C. (1987). Creativity and mental illness: Prevalence rates in writers and their first-degree relatives. *American Journal of Psychiatry*, *144*(10), 1288–1292.

Beauclerk, Charles (2014). *Piano Man: A Life of John Ogdon*. London: Simon & Schuster.

Bertensson, Sergei; Leyda, Jay; Satina, Sophia (1956). *Sergei Rachmaninoff: A Lifetime in Music*. London: Allen & Unwin.

Bowers, Faubion (1996). *Scriabin: A Biography*, ii. Mineola, New York: Dover Publications Inc.

Brodsky, Warren (1996). Music performance anxiety reconceptualized: A critique of current research practices and findings. *Medical Problems of Performing Artists*, *11*(3), 88–98.

Brunswick, Nicola; Martin, G. Neil; Marzano, Lisa (2010). Visuospatial superiority in developmental dyslexia: Myth or reality? *Learning and Individual Differences*, *20*(5), 421–426.

Bunt, Leslie (1997). Clinical and therapeutic uses of music. Artikkele teoksessa Hargreaves, David; North, Adrian (toim.): *The Social Psychology of Music*, 249–267. New York: Oxford University Press.

Burunat, Iballa; Brattico, Elvira; Puoliväli, Tuomas; Ristaniemi, Tapani; Sams, Mikko; Toiviainen, Petri (2015). Action in perception: Prominent visuo-motor functional symmetry in musicians during music listening. *PLoS ONE*, *10*(9). <http://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0138238> Luettu 23.11.2015.

Cairns, David (1989). *Berlioz, 1803–1832*. London: Deutsch.

Calaprice, Alice (2000) (toim.). *The Expanded Quotable Einstein*. Princeton, N. J.: Princeton University Press.

Calvocoressi, Michel-Dimitri; Abraham, Gerald (1974). *Mussorgsky*. London: Dent.

Carson, Shelley H.; Peterson, Jordan B.; Higgins, Daniel M. (2003). Decreased latent inhibition is associated with increased creative achievement in high-functioning individuals. *Journal of Personality and Social Psychology*, *85*(3), 499–506.

Castillo-Pérez, Sergio; Gómez-Pérez, Virginia; Velasco, Minerva C.; Pérez-Campos, Eduardo; Mayoral, Miguel-Angel (2010). Effects of music therapy on depression compared with psychotherapy. *The Arts in Psychotherapy*, *37*(5), 387–390.

Cheek, Joyce M.; Smith, Lyle R. (1999). Music training and mathematics achievement. *Adolescence*, *34*(136), 759–761.

- Csikszentmihalyi, Mihaly (1999). Implications of a systems perspective for the study of creativity. Artikkele teoksessa Sternberg, Robert J. (toim.): *Handbook of Creativity*, 313–335. Cambridge: Cambridge University Press.
- Davies, Peter J. (1989). *Mozart in Person: His Character and Health*. New York: Greenwood Press.
- DeYoung, Colin G.; Grazioplene, Rachael G.; Peterson, Jordan B. (2012). From madness to genius: The openness/intellect trait domain as a paradoxical simplex. *The Journal of Research in Personality*, 46(1), 63–78.
- Dianin, Serge (1963/1960). *Borodin*. Kääntänyt: Lord, Robert. London: Oxford University Press.
- Djickic, Maja; Oatley, Keith; Peterson, Jordan B. (2006). The bitter-sweet labor of emoting: The linguistic comparison of writers and physicists. *Creativity Research Journal*, 18(2), 191–197.
- Druskin, Mihail (1983/1979). *Igor Stravinsky: His Life, Works and Views*. Kääntänyt: Cooper, Martin. Cambridge University Press.
- Einstein, Albert; Shaw, George B. (2012). *Einstein on Cosmic Religion and Other Opinions and Aphorisms*. Mineola, New York: Dover Publication.
- Eysenck, Hans J.; Furnham, Adrian (1993). Personality and the Barron-Welsh art scale. *Perceptual and Motor Skills*, 76(3 Pt 1), 837–838.
- Feder, Stuart (2004). *Gustav Mahler: A Life in Crisis*. New Haven: Yale University Press.
- Ferguson, Kitty (2008). *The Music of Pythagoras: How an Ancient Brotherhood Cracked the Code of the Universe and Lit the Path from Antiquity to Outer Space*. New York: Walker.
- Ferrándo, Mercedes; Prieto, Maria D.; Ferrándiz, Carmen; Sánchez, Cristina (2005). Intelligence and creativity. *Electronic Journal of Research in Educational Psychology*, 3(3), 21–50.
- Fodor, Eugene M. (1999). Subclinical inclination toward manic-depression and creative performance on the Remote Associates Test. *Personality and Individual Differences*, 27(6), 1273–1283.
- Freeman, Joan (1979). *Gifted Children: Their Identification and Development in a Social Context*. Lancaster: MTP.
- Gagné, François (2000). Understanding the complex choreography of talent development. Artikkele teoksessa Heller, Kurt A.; Mönks, Franz J.; Sternberg, Robert J.; Subotnik, Rena F. (toim.): *International Handbook of Giftedness and Talent*, 67–79. Amsterdam: Elsevier.
- Gardner, Howard (1999). *Intelligence Reframed: Multiple Intelligences for the 21st Century*. New York: BasicBooks.
- Gardner, Howard (2006). *Multiple Intelligences: New Horizons*. New York: BasicBooks.

- Getzels, Jacob W.; Jackson, Philip W. (1961). Family environment and cognitive style: A study of the sources of highly intelligent and of highly creative adolescents. *American Sociological Review*, 26(3), 351–359.
- Gianotti, Lorena R. R.; Mohr, Christine; Pizzagalli, Diego; Lehmann, Dietrich; Brugger, Peter (2001). Associative processing and paranormal belief. *Psychiatry and Clinical Neurosciences*, 55(6), 595–603.
- Gibson, Crystal; Folley, Bradley S.; Park, Sohee (2009). Enhanced divergent thinking and creativity in musicians: A behavioral and near-infrared spectroscopy study. *Brain and Cognition*, 69(1), 162–169.
- Goodwin, Donald W.; Manzardo, Ann; Gabrielli, William F.; Penick, Elizabeth; Campbell, Jan (2008). *Alcoholism: The Facts*. Oxford University Press.
- Grocke, Denise; Wigram, Tony (2007). *Receptive Methods in Music Therapy: Techniques and Clinical Applications for Music Therapy Clinicians, Educators and Students*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Guilford, Joy P. (1967). *The Nature of Human Intelligence*. New York: McGraw-Hill.
- Hakala, Juha T. (2002). *Luova prosessi tieteesä*. Helsinki: Gaudeamus.
- Hampshire, Adam; Highfield, Roger R.; Parkin, Beth L.; Owen, Adrian M. (2012). Fractionating human intelligence. *Neuron*, 76(6), 1225–1237.
- Hanna-Pladdy, Brenda; MacKay, Alicia (2011). The relation between instrumental musical activity and cognitive aging. *Neuropsychology*, 25(3), 378–386.
- Hetland, Lois (2000). Learning to make music enhances spatial reasoning. *Journal of Aesthetic Education*, 34(3/4), 179–238.
- Ho, Yim-Chi; Cheung, Mei-Chun; Chan, Agnes S. (2003). Music training improves verbal but not visual memory: Cross-sectional and longitudinal explorations in children. *Neuropsychology*, 17(3), 439–450.
- Huttenlocher, Peter R. (2002). *Neural plasticity: The effects of environment on the development of the cerebral cortex*. Harvard University Press.
- Iamblichus, Neoplatonicus (1986/1818). *Iamblichus' Life of Pythagoras*. Kääntänyt: Taylor, Thomas. Rochester, VT: Inner Traditions International.
- Isaacson, Walter (2011). *Steve Jobs*. Kääntänyt: Raivio, Jyri. Helsinki: Otava, 2011.
- Jensen, Eric F. (2001). *Schumann*. Oxford: Oxford University Press.
- Kanduri, Chakravarthi; Raijas, Pirre; Ahvenainen, Minna; Philips, Anju K.; Ukkola-Vuoti, Liisa; Lähdesmäki, Harri; Järvelä, Irma (2015). The effect of listening to music on human transcriptome. *PeerJ*. <https://peerj.com/articles/830/>. Luettu 23.9.2015.
- Kaufman, James C.; Plucker, Jonathan A. (2011). Intelligence and creativity. Artikkeliteoksessa Sternberg, Robert J.; Kaufman, Scott B. (toim.): *The Cambridge Handbook of Intelligence*, 771–783. Cambridge: Cambridge University Press.

- Kemp, Anthony E. (1996). *The Musical Temperament: Psychology and Personality of Musicians*. New York: Oxford University Press.
- Koh, Caroline (2006). Reviewing the link between creativity and madness: A postmodern perspective. *Educational Research and Reviews*, 1(7), 213–221.
- Lehikoinen, Petri (1973). *Parantava musiikki: Johdatus musiikkiterapian peruskysymyksiin*. Helsinki: Fazer.
- Lindauer, Martin S. (1994). Are creative writers mad? An empirical perspective. Artikkeliteoksessa Rieger, Branimir M. (toim.): *Dionysus in Literature: Essays on Literary Madness*, 33–48. Bowling Green State University Popular Press.
- Ludwig, Arnold M. (1995). *The Price of Greatness*. New York: Guilford Press.
- Luria, Aleksandr R. (1973/1969). *The Working Brain*. Kääntänyt: Haigh, Basil. London: Allen Lane.
- Ma, Hsen-Hsing (2009). The effect size of variables associated with creativity: A meta-analysis. *Creativity Research Journal*, 21(1), 30–42.
- Mackintosh, Nicholas J. (2011). History of theories and measurement of intelligence. Artikkeliteoksessa Sternberg, Robert J.; Kaufman, Scott B. (toim.): *The Cambridge Handbook of Intelligence*, 3–19. Cambridge: Cambridge University Press.
- Macrae, Fiona (2010). Did Leonardo da Vinci's dyslexia help him to be a master painter? *The Daily Mail*. <http://www.dailymail.co.uk/sciencetech/article-1328965/Did-Leonardo-da-Vincis-dyslexia-help-master-painter.html>. Luettu 24.11.2015.
- Mai, François M. (2007). *Diagnosing Genius: The Life and Death of Beethoven*. McGill-Queen's University Press.
- Mattila, Juhani (2014). *Herkkyyks ja sosiaaliset pelot*. Helsinki: Kirjapaja.
- McKinney, Cathy, H.; Antoni, Michael H.; Kumar, Mahendra; Tims, Frederick C.; McCabe, Philip M. (1997). Effects of guided imagery and music (GIM) therapy on mood and cortisol in healthy adults. *Health Psychology*, 16(4), 390–400.
- Mednick, Sarnoff (1962). The associative basis of the creative process. *Psychological Review*, 69(3), 220–232.
- Meyerowitz, Jan (1967). *Arnold Schönberg*. Berlin: Colloquium-Verlag.
- Moreno, Jacob L. (1953). *Who Shall Survive? Foundations of Sociometry, Group Psychotherapy, and Sociodrama*. New York: Beacon House.
- Neisser, Ulric; Boodoo, Gwyneth; Bouchard Jr., Thomas J.; Boykin, A. Wade; Brody, Nathan; Ceci, Stephen J.; Halpern, Diane F.; Loehlin, John C.; Perloff, Robert; Sternberg, Robert J.; Urbina, Susana (1996). Intelligence: Knowns and unknowns. *American Psychologist*, 51(2), 77–101.
- Nettle, Daniel (2001). *Strong Imagination: Madness, Creativity and Human Nature*. Oxford: Oxford University Press.

- Nicholas, Linda E.; Brookshire, Robert H.; MacLennan, Donald L.; Schumacher, James G.; Porrazzo, Shirley A. (1988). *The Boston Naming Test: Revised Administration and Scoring Procedures and Normative Information for Non-Brain-Damaged Adults*. Boston: College-Hill Press.
- Nordoff, Paul; Robbins, Clive (1971). *Therapy in Music for Handicapped Children*. London: Gollancz.
- Ochse, Rhona A. (1990). *Before the Gates of Excellence*. Cambridge University Press.
- Ostwald, Peter (1998). *Glenn Gould: The Ecstasy and Tragedy of Genius*. New York: W. W. Norton.
- Pavarotti, Luciano; Wright, William (1988). *Pavarotti*. Kääntäneet: Heikinheimo, Päivi; Heikinheimo, Seppo. Porvoo: Werner Söderström.
- Peretz, Isabelle (2002). Brain specialization for music. *The Neuroscientist*, 8(4), 374–382.
- Peretz, Isabelle; Zatorre, Robert J. (2005). Brain organization for music processing. *Annual Review Psychology*, 56, 89–114.
- Plaskin, Glenn (1983). *Horowitz: A Biography of Vladimir Horowitz*. New York: Morrow.
- Plato (1960). *The Laws*. Kääntänyt: Taylor, Alfred E. London: Dent.
- Plato; Hackforth, Reginald (1972). *Plato's Phaedrus*. Kääntänyt ja kommentoinut: Hackforth, Reginald. Cambridge University Press.
- Post, Felix (1994). Creativity and psychopathology: A study of 291 world-famous men. *The British Journal of Psychiatry*, 165(1), 22–34.
- Prokofiev, Sergei; Shlifstein, Semyon; Prokofieva, Rose (2000). *Sergei Prokofiev: Autobiography, Articles, Reminiscences*. University Press of the Pacific.
- Renzulli, Joseph S. (2005). The three-ring conception of giftedness: A developmental model for promoting creative productivity. Artikkelit teoksessa Sternberg, Robert J.; Davidson, Janet E. (toim.): *Conceptions of Giftedness*, 217–245. Boston, MA: Cambridge University Press.
- Rothenberg, Albert (1990). Creativity, mental health, and alcoholism. *Creativity Research Journal*, 3(3), 179–201.
- Rothenberg, Albert (2001). Bipolar illness, creativity, and treatment. *Psychiatric Quarterly*, 72(2), 131–147.
- Rothenberg, Albert (2006). Essay: Creativity – the healthy muse. *The Lancet*, 368, 8–9.
- Sacks, Oliver (1985). *The Man Who Mistook His Wife for a Hat*. London: Duckworth.
- Sayen, Jamie (1985). *Einstein in America*. New York: Crown.
- Schellenberg, E. Glenn (2004). Music lessons enhance IQ. *Psychological Science*, 15(8), 511–514.

Schlaug, Gottfried (2009). Music, musicians, and brain plasticity. Artikkele teoksessa Hallam, Susan; Cross, Ian; Thaut, Michael H. (toim.): *The Oxford Handbook of Music Psychology*, 197–207. Oxford University Press.

Schlesinger, Judith (2009). Creative mythconceptions: A closer look at the evidence for the "mad genius" hypothesis. *Psychology of Aesthetics, Creativity, and the Arts*, 3(2), 62–72.

Schmidt, Joan (1999). Statement on music and student achievement. Esitelmä. *106th Congress, House Education Caucus United States House of Representatives*. 14.7.1999, Washington, DC.

Schuldberg, David (2000). Six subclinical spectrum traits in normal creativity. *Creativity Research Journal*, 13(1), 5–16.

Silberman, Steve (2015). *Neurotribes: The Legacy of Autism and How to Think Smarter About People Who Think Differently*. Allen & Unwin.

Silvia, Paul J.; Kaufman, James C. (2010). Creativity and mental illness. Artikkele teoksessa Kaufman, James C.; Sternberg, Robert J. (toim.): *Handbook of Creativity*, 381–394. Cambridge: Cambridge University Press.

Silvia, Paul J.; Kimbrel, Nathan A. (2010). A dimensional analysis of creativity and mental illness: Do anxiety and depression symptoms predict creative cognition, creative accomplishments, and creative self-concepts? *Psychology of Aesthetics, Creativity, and the Arts*, 4(1), 2–10.

Sinkkonen, Jari (2015). *Nerouden lähteillä: Suurten säveltäjien hauras elämä*. Helsinki: WSOY.

Sleight, Peter (2015). Music and the cardiovascular system. Esitelmä. *Annual Conference of the British Cardiovascular Society*. 8–10.6.2015, Manchester, UK.

Spearman, Charles (1904). "General intelligence," objectively determined and measured. *The American Journal of Psychology*, 15(2), 201–292.

Spinath, Birgit; Spinath, Frank M.; Harlaar, Nicole; Plomin, Robert (2006). Predicting school achievement from general cognitive ability, self-perceived ability, and intrinsic value. *Intelligence*, 34(4), 363–374.

Starcevic, Vladan (2012). The life and music of Alexander Scriabin: Megalomania revisited. *Australasian Psychiatry*, 20(1), 57–60.

Sternberg, Robert J.; Lubart, Todd I. (1999). The concept of creativity: Prospects and paradigms. Artikkele teoksessa Sternberg, Robert J. (toim.): *Handbook of Creativity*, 3–15. Cambridge: Cambridge University Press.

Sternberg, Robert J.; O'Hara, Linda A. (1999). Creativity and intelligence. Artikkele teoksessa Sternberg, Robert J. (toim.): *Handbook of Creativity*, 251–272. Cambridge: Cambridge University Press.

Storr, Anthony (1976). *The Dynamics of Creation*. Harmondsworth: Penguin.

Sussman, Adrienne (2007). Mental illness and creativity: A neurological view of the “tortured artist.” *Stanford Journal of Neuroscience*, 1(1), 21–24.

Särkämö, Teppo; Tervaniemi, Mari; Laitinen, Sari; Forsblom, Anita; Soinila, Seppo; Mikkonen, Mikko; Autti, Taina; Silvennoinen, Heli M; Erkkilä, Jaakko; Laine, Matti; Peretz, Isabelle; Hietanen, Marja (2008). Music listening enhances cognitive recovery and mood after middle cerebral artery stroke. *Brain*, 131(3), 866–876.

Särkämö, Teppo; Tervaniemi, Mari; Laitinen, Sari; Numminen, Ava; Kurki, Merja; Johnson, Julene K.; Rantanen, Pekka (2014). Cognitive, emotional, and social benefits of regular musical activities in early dementia: Randomized controlled study. *The Gerontologist*, 54(4), 634–650.

Thaut, Michael H.; Peterson, David A.; McIntosh, Gerald C. (2005). Temporal entrainment of cognitive functions: Musical mnemonics induce brain plasticity and oscillatory synchrony in neural networks underlying memory. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1060, 243–254.

Thayer, Alexander W.; Forbes, Elliot (1964) (toim.). *Thayer's Life of Beethoven*. Princeton.

Trappe, Hans-Joachim (2009). Musik und Gesundheit: Welche Musik hilft welchem Patienten – welche eher nicht? *Deutsche Medizinische Wochenschrift*, 134(51/52), 2601–2606.

Treffert, Darold A. (2010). *Islands of Genius: The Bountiful Mind of the Autistic, Acquired, and Sudden Savant*. Jessica Kingsley Publishers.

Warrack, John (1989). *Tchaikovsky*. London: Hamish Hamilton.

Weir, Kirsten (2012). The roots of mental illness. *Monitor on Psychology*, 43(6), 30.

Weisberg, Robert W. (1994). Genius and madness? A quasi-experimental test of the hypothesis that manic-depression increases creativity. *Psychological Science*, 5(6), 361–367.

White, Peregrine (2005). Albert Einstein: The Violinist. *The Physics Teacher*, 43(5), 286–288.

Williams, Peter (2004). *The Life of Bach*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Willis, John O.; Dumont, Ron; Kaufman, Alan S. (2011). Factor-analytic models of intelligence. Artikkeliteoksessa Sternberg, Robert J.; Kaufman, Scott B. (toim.): *The Cambridge Handbook of Intelligence*, 39–57. Cambridge: Cambridge University Press.

Wilson, Elizabeth (2008). *Rostropovich: The Musical Life of the Great Cellist, Teacher and Legend*. Chicago: Ivan R. Dee.

Winternitz, Emanuel (1982). *Leonardo da Vinci as a Musician*. New Haven: Yale University Press.

Wong, Patrick C. M.; Skoe, Erica; Russo, Nicole M.; Dees, Tasha; Kraus, Nina (2007). Musical experience shapes human brainstem encoding of linguistic pitch patterns. *Nature Neuroscience*, 10(4), 420–422.

Woody, Eric; Claridge, Gordon (1977). Psychoticism and thinking. *British Journal of Social and Clinical Psychology*, 16(3), 241–248.

Yamamoto, Kaoru (1964). Creativity and sociometric choice among adolescents. *The Journal of Social Psychology*, 64(2), 249–261.

Ziegler, Albert; Heller, Kurt A. (2000). Conceptions of giftedness from a meta-theoretical perspective. Artikkelissä Heller, Kurt A.; Mönks, Franz J.; Sternberg, Robert J.; Subotnik, Rena F. (toim.): *International Handbook of Giftedness and Talent*, 3–21. Amsterdam: Elsevier.

Zuccoli, Giulio; Siddiqui, Nasir; Cravo, Isabel; Bailey, Ariel; Gallucci, Massimo; Harper, Clive G. (2010). Neuroimaging Findings in Alcohol-Related Encephalopathies. *American Journal of Roentgenology*, 195(6), 1378–1384.